

УДК 811.161.2'243:37(078.5)

ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ірина Ключковська

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету „Львівська політехніка”*

Розглянуто концептуальні засади розробки інтегративного підручника з української мови як іноземної, окреслено його функції, компоненти, параметри та структуру.

Ключові слова: інтегративний підручник, компонент, концепція, підручник, українська мова як іноземна.

Проблема створення інтегративного підручника для навчання української мови як іноземної є актуальною, оскільки зумовлена новим соціальним замовленням.

Сьогодні в результаті змін, які відбулися у нашій державі, гостро стоїть питання створення підручників з української мови як іноземної, призначених як для іноземців, які приїжджають на навчання в Україну, так і для учнів та студентів українознавчих студій середньої та вищої освіти у зарубіжжі. На сучасному етапі вивчення української мови як іноземної поступово переходить з площини констатації проблем у площину їх вирішення. Існує певний досвід створення таких підручників як в Україні, так і поза нею.

Проте немає повністю розробленої теорії підручникотворення в галузі української мови як іноземної. На нашу думку, провідним етапом створення підручника є вироблення та усвідомлення його чіткої наукової концепції, найбільш ефективної та доцільної його структури.

Вивчення української мови як іноземної є комплексним процесом, який вимагає від студента/слухача наявності різних видів та рівнів знань. Тому навчальні матеріали повинні містити збалансований зміст, який відтворює складність завдання, та все ж дає можливість для його опанування. У дослідженні ми спиралися на наукові праці В.П. Беспалька, Д.Д. Зуєва, В.Г. Редька, С.С. Шумеги, Н.М. Кузьменка, Р.А. Арцишевського, В.А. Харитонова, В.П. Волинського, Н.І. Геза, А. М. Сохора, В.М. Плахотника та інших.

Метою пропонованої статті є викладення основ концепції інтегративного підручника української мови як іноземної, зокрема висвітлення поняттєвого апарату інтегративного підручника, його мети та завдань у навчальному процесі.

Наявність концепції, що містить точні і зважені відповіді про особливості підручника, дозволяє не тільки прогнозувати його якість, але й ефективно здійснювати всі наступні етапи процесу створення і вдосконалення навчальної книги, а також перевірку і використання в практиці навчання. Виняткове значення має робота з єдиною концепцією для конструювання підручника в комплекті з навчальними і методичними посібниками. Щоб виконувати своє призначення, концепція, повинна відповідати ряду вимог [1: 230]. Перша і головна властивість концепції – її системність. Навіть якщо концепція вносить нове лише в якусь частину

(окремі елементи) навчального видання, нововведення необхідно співвіднести з усіма іншими компонентами книги-системи, що планується, охарактеризувати зміни, яких зазнає ця система. Друга обов'язкова властивість концепції – достатня визначеність і конкретність. Різне розуміння можливої і необхідної міри конкретності є серйозною перешкодою для впровадження „методу концепції” в процес створення і вдосконалення навчальних книг. Третьою властивістю концепції є її інструментальність. У розробці й використанні модифікацій типової схеми необхідно орієнтуватися на типологічні особливості навчальних дисциплін і на специфіку організаційних форм, а також методів навчання-учіння. У підручниках з іноземних мов особливу увагу акцентовано на формуванні певних умінь і навичок.

Підручник – навчальна книга, яка в доступній формі викладає зміст конкретного навчального курсу. У ній визначено види та способи діяльності студентів, що спрямовані на досягнення мети та завдань навчання й відповідають вимогам програми для студентів цього курсу. Як складова навчально-методичного комплексу сучасний підручник у разі правильної методичної побудови змісту у співвідношенні його компонентів – текстів, ілюстрацій, методичного апарату тощо, набуває нової системної властивості, створюючи систему. Підручник як засіб управління навчальною діяльністю студентів і інструмент спрямування роботи викладача якнайповніше відображає основні концептуальні положення прийнятої системи навчання, базуючись на апробованих у практиці школи методологічних засадах, забезпечує достатньо цілеспрямоване й водночас гнучке управління навчальним процесом.

Інтегративний підручник як один з провідних засобів навчання є книгою, що містить систематично викладені основи знань з української мови як іноземної на сучасному рівні досягнень науки і культури з урахуванням зв'язків його змісту з іншими навчальними дисциплінами на основі інтегративного підходу до навчання. (Зауважимо, що інтегративний підручник ще визначають як інформаційну, полімодальну і полікультурну модель заданої освітньої системи [10]). Призначення інтегративного підручника полягає у систематизації знань суміжних наук, а також у кореляції досягнень наук та явищ культури.

Підручник з української мови як іноземної має особливості й власні функції. Основним його функціональним призначенням є формування у студентів навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Підручник передбачає формування лінгвістичних, країнознавчих та інших знань, які студенти мають одержати за допомогою української мови як іноземної, як основного об'єкта вивчення.

Провідним компонентом підручника з української мови як іноземної є способи діяльності, які забезпечують формування у студентів практичних навичок і вмінь у різних сферах мовлення, насамперед засобами системи вправ, які є основним інструментом досягнення поставленої мети.

Параметрами підручника є його зміст та внутрішня і зовнішня структура.

Зміст навчання своєю внутрішньою структурою є вирішальним фактором управління процесом засвоєння, зміцнення та поглиблення знань студентів/слухачів і має важливе значення для пояснення питань контролю за одержаними знаннями стосовно підручників.

Структура – це будова і внутрішня форма організації системи, що виступає як єдність стійких зв'язків між її елементами, а також як законів цих взаємозв'язків. Кожен об'єкт має невичерпну багатоманітність внутрішніх і зовнішніх зв'язків,

здатність переходити з одного стану в інший. Функція управління: як сукупність істинних зв'язків структура є законом існування і функціонування системи, виразом відносної стійкості і незмінності її [9]. З іншого боку, „структура – це спосіб стійкого поєднання, взаємовпливу елементів такого роду цілісних систем” [8: 16]. Утворюючи нерозривну внутрішню єдність, зміст і структура однак не є тотожні, оскільки один і той же зміст може входити в різні структури, а може взагалі виявитися безструктурним (або, що буває значно частіше, таким, що утворює тільки зовнішню структуру системи, яку визначають лише зовнішні ознаки).

Під *структурним компонентом* розуміють необхідний елемент підручника, який має певну форму та здійснює лише йому притаманними засобами активне функціональне навантаження і перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими елементами підручника (Д. Зуєв).

Логічну структуру навчального матеріалу тлумачимо як систему внутрішніх зв'язків між поняттями та судженнями, що входять до розгляду відрізка навчального матеріалу, який вивчають [8: 22]. Такий підхід впливає із системно-структурного методу й дає змогу моделювати структуру підручника засобами метамови.

Внутрішня структура підручника містить прагматичні характеристики опосередкованого педагогічного спілкування [2]. Сюди належить концепція, що визначається ієрархією цілей і задач навчального процесу, принципами їх реалізації.

Зовнішня структура підручника містить характер матеріальних носіїв змістовної інформації; одиниці цієї інформації, їх комбінація і взаєморозташування у зв'язку з рубрикацією, зовнішньою організацією занять: зовнішні зв'язки підручника з іншими компонентами навчально-методичного забезпечення; періодичне оновлення параметрів підручника (забезпечується гнучкістю методичної моделі підручника, відкритістю його зовнішньої структури) тощо.

Посібник керівного типу, окрім спеціально відібраного та структурованого змісту навчальної інформації, передбачає наявність матеріалів довідкового плану, контрольні завдання для перевірки засвоєння знань і вмінь, подано методичні рекомендації щодо опрацювання тексту навчального матеріалу тощо [6].

Інтегративний підручник з української мови як іноземної є підручником керівного типу.

Навчально-методичний комплекс – це система дидактичних засобів навчання з конкретного предмета (при провідній ролі підручника), яка створюється для найповнішої реалізації сформульованих програмою з цього предмета виховних і освітніх завдань і містить, окрім навчального компонента, комплекс посібників для викладача з певного предмета [4].

Інтегративний комп'ютерний підручник поєднуватиме в собі функції різних видів навчальної літератури (підручник, популярна навчальна література, навчальний словник, збірник задач та вправ, інші засоби навчання), які органічно пов'язані між собою і спрямовуються на виконання загальних та спеціальних завдань освіти [3].

Концептуальні засади розробки інтегративного підручника з іноземних мов:

➤ Концепція інтегративного підручника ґрунтується на інтеграції українознавчих і мовних дисциплін, історичних надбань та сучасних світових стандартів освіти.

➤ Концептуально інтегративний підручник розглядаємо як динамічну систему зі складною структурою та причинно-наслідковими зв'язками між елементами. Ця система є процесом і результатом цілеспрямованої наукової та методичної діяльності. З одного боку, вона є підсистемою більш загальної системи

(навчального процесу), а з іншого – містить низку менш загальних систем (структурні елементи підручника).

➤ Зміст освіти постійно оновлюється завдяки диференціації та інтеграції знань з метою забезпечення особистісно-орієнтованого навчання, активізації процесу розвитку творчих здібностей студентів, умінь та навичок застосування набутих знань для вирішення нетрадиційних завдань. Це загострює проблему вдосконалення змісту підручника та структурування цього змісту. Підручник повинен відігравати роль найбільш повного джерела інформації з української мови і повинен містити в собі весь програмний матеріал.

➤ У підручнику доцільно відображати фундаментальні основи дисципліни, а для багатоваріантного розгляду тієї чи іншої теми необхідно створювати навчальні посібники.

➤ Взаємодія елементів інтегративного підручника передбачає два зрізи: вертикальний та горизонтальний. Вертикальний зріз – виявляє підручник як систему, основною самостійною одиницею якої є підручник з його типологічною та індивідуальною особливістю. Ця система має ряд підсистем: структуру, складові частини підручника тощо. Горизонтальний зріз підручника як системи показує, що вона складається з різних видів (вправи з їх класифікаціями, тексти тощо).

➤ Система підручника функціонує у реальному середовищі навчального процесу і є його підсистемою. Для аналізу великих систем вводять поняття *інтегральний вплив* – „однотипний вплив деякого керуючого апарату на всі або принаймні на значну кількість елементів великої системи з метою зменшення її ентропії” [5: 42]. Розробка та функціонування інтегративного підручника немислима без інтегральних впливів, саме завдяки наявності механізмів інтегрального керування можлива цілеспрямована діяльність з переробки інформації.

➤ Інтегративний підручник передбачає цілісність чотирьох базових навичок та умінь з української мови як іноземної (читання, говоріння, аудіювання та письма), узгодженість між фонетичним матеріалом та орфографією, словниковим запасом, граматикую й тематичним планом. Оновлення цілей та змісту навчання у напрямках відбувається через розширення диференціації та інтеграції знань, особистісно-орієнтованого розвитку та індивідуалізації навчання, активізації процесу формування творчих здібностей студентів, умінь і навичок застосування набутих знань для вирішення нетрадиційних проблемних завдань.

➤ Варіативність інтегративного підручника передбачає урахування реальної нерівності первинної підготовки, здібностей, інтелектуальних можливостей та пізнавальних інтересів учнів.

➤ Універсальним принципом у розробці інтегративного підручника є ідея про „ядро” і „оболонку” підручника, коли підручник побудовано з двох нерівних за обсягом, значенням та технічним виконанням частин (основної – стабільної, „ядра”, та меншої, рухомої, яка може вийматися з книги та замінятися – „оболонки”).

➤ Необхідна реалізація принципу наступності для підручників на різних ступенях навчання, зокрема між загальноосвітньою школою та вищою.

➤ До основних функцій інтегративного підручника відносимо такі: інформаційна, розвивальна, комунікативна, мотиваційна, орієнтаційна, систематизуюча, формувальна, трансформаційна, виховна, управлінська, організаційна, самонавчання, контролювальна, інструктивна тощо.

➤ Базовими підходами до розробки інтегративного підручника є інтегративний, структурний, системний, діяльнісний, проблемний, інформаційний,

гуманістичний та особистісно орієнтований.

➤ Підручник формується як основна частина у системі навчально-методичного комплексу при провідній ролі підручника.

Отже, концепція інтегративного підручника з іноземних мов представляє і обґрунтовує ідею, задум розв'язання завдань та концептуальні засади підручника. До наступних розвідок у цьому напрямі відносимо визначення основних підходів до структурування змісту інтегративного підручника та виявлення умов реалізації положень концепції у практиці роботи вищих технічних навчальних закладів.

-
1. *Бейлінсон В.Г.* Арсенал образования. – М., 1986.
 2. *Василенко Г. Л., Петрук Г.Б., Рябоконь О.В. та ін.* Сучасний підручник іноземної мови: функції автора і умови їх реалізації // Медична освіта. – 2003. – №2. – С. 78–80.
 3. *Волинський В.П.* Навчальний підручник для 12-річної загальноосвітньої школи // Проблеми сучасного підручника: Зб. наукових праць. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 15–19.
 4. *Гез Н.И.* Учебник немецкого языка для 10 класса // Иностранные языки. – 1973. – №2. – С. 49–62.
 5. *Івахненко О. Г., Зайченко Ю. П.* Машини починають мислити. – К., 1967.
 6. *Махмутова І.В., Дорохова О.Т., Мостінака Л.К., Адоньєва Н.М., Оборієв Л.Є.* Досвід створення навчального посібника керуючого типу з основ загальної психології // Медична освіта. – 2003. – № 2. – С. 147–151.
 7. *Редько В.Г.* Професійна майстерність вчителя іноземної мови у раціональному використанні підручника як умова ефективного навчального процесу // Проблеми сучасного підручника: Зб. наукових праць. – К., 2003. – Вип. 3. – С.193–197.
 8. *Сохор А.М.* Логическая структура учебного материала. – М., 1974.
 9. *Философский словарь* / Под ред. И.Т.Фролова. – М., 1986.
 10. *Харитонов В.А.* Интегральный підручник // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С.29–38.

CONCEPTION BASIS OF THE INTEGRAL MANUAL ON UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE

Iryna Klyuchkovska

*International Institute of Education, Culture and Relations with Diaspora
of L'viv Polytechnic National University*

The author of the article considers conceptual basis of the development of integral manual on Ukrainian as foreign language, determining its functions, components, parameters and structure.

Key words: integral manual, component, conception, manual, Ukrainian as foreign language.

**ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИИ ИНТЕГРАТИВНОГО УЧЕБНИКА
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО****Ірина Ключковская***Международный институт образования, культуры и связей с диаспорой
Национального университета „Львовская политехника”*

Рассмотрены концептуальные основы разработки интегративного учебника по украинскому языку как иностранному, очерчены его функции, компоненты, параметры и структуру.

Ключевые слова: интегративный учебник, компонент, концепция, учебник, украинский язык как иностранный.